

je druga faza Londonske konferencije (listopad 1954.) i talijansko-angloamerički odnosi u tom vremenu.

U posljednjem poglavlju je de Castro razmišljao o budućnosti Trsta. Bio je svjestan koliko gradu znači zaleđe. Koliko je ono šire, veća je gospodarska moć grada odnosno njegovih stanovnika. Tršćanska razdvojenost između Mediterana (domovina) i srednje Europe (gospodarske koristi) nije u tom poglavlju izražena prvi put. Zanimljivo je autorovo uvjerenje, da je bilo moguće u početku 1954. godine spasiti za Italiju Kopar Izolu i Piran s ponudom Jugoslaviji izlaza na more (koridor) kod Žavlja (Aquilina) kod Milja.

Knjigu zaključuje s obrazloženjem motiva koji su ga naveli na njeno pisanje i imenskim kazalom. Knjiga je u svakom slučaju preporučljiva jer je kao što je u uvodu spomenuto "čitljiva" i pristupačna široj čitalačkoj populaciji koju zanima ta problematika. Zanimljive su i brojne fotografije iz autorove osobne fotodokumentacije.

Ne smije se zanemariti činjenica da je gospodin Diego de Castro "un Italiano vero" i da je iz tog zornog kuta to djelo napisano. Kad bi si uz Castrova sjećanja stignuli pročitati još Beltramovo "Proljeće u Istri" upoznali bi skoro sve krajnosti pogleda na tršćansko pitanje. Sa stajališta povijesne struke je ova knjiga više nego dobrodošla. U njoj autor u različitim prilikama spominje svoju visoku starost sretan da je uopće doživio izdanje tog svojeg po njemu posljednjeg čina. Zaključio bih s prijedlogom da se knjiga prevede i na hrvatski jezik.

Ivica Pletikosić

Robert O. PAXTON, *Vichy France, Old Guard and New Order 1940-1944*, Columbia University Press, New York 2001., xlii., 415. str. + xix.

Američki povjesničar Robert Paxton u svojoj knjizi koja je prvi put objavljena 1972. godine opisuje djelovanje vichyjevske vlade u Francuskoj za vrijeme njemačke okupacije od 1940. do 1944. godine. Nakon završetka rata u Francuskoj se nerijetko pokušavalo prikazati vichyjevsku vladu i maršala Philippea Petainea kao najbolje moguće rješenje u okolnostima koje su nastale nakon francuskog poraza u ratu 1940. Željelo se pokazati da su Petain i njegova vlada dali sve od sebe kako bi zaštitili Francusku i njezino stanovništvo od strahota njemačke okupacije.

U svojoj knjizi Paxton dokazuje da takva interpretacija ratnih događaja u Francuskoj nije točna. Naprotiv, vlada u Vichyju se pokušavala izboriti za položaj ravnopravnog partnera Trećeg Reicha u okviru Hitlerovog "novog europskog poretka" a istovremeno je na unutarnjem planu pokrenula "Nacionalnu revoluciju" (*Revolution nationale*) koja je trebala preporoditi francusko društvo, koje je, po mišljenju Petainea i njegovih pristalica, bilo iskvareno i oslabljeno u razdoblju između dvaju svjetskih ratova. "Nacionalna revolucija" nije ni u najmanjoj mjeri bila rezultat njemačkih zahtjeva, nego su je potaknuli sami Francuzi.

Francuski poraz u svibnju 1940. predstavljao je težak, i kako se tada činilo, neprebrodiv udarac za Francusku. Nijemci su okupirali dvije trećine francuskog teritorija, uključujući Pariz i atlantsku obalu. Konzervativni elementi francuskog društva smatrali su poraz i njemačku okupaciju pravednom kaznom koja je morala nastupiti nakon dekadencije koja je prožela Francusku u međuratnom razdoblju. Kao krivce za slabljene Francuske okrivljeni su političari Narodnog fronta koji su došli na vlast 1936., kao i svi liberalni elementi, zajedno s masovima i komunistima. Vichyjevska Francuska je predstavljala svojevrsnu osvetu francuske desnice za sve "loše" što je ljevica učinila tijekom tridesetih godina dvadesetog stoljeća.

Francuska skupština je ovlastila maršala Petainea da preuzme vodstvo francuske vlade. On je kasnije obnašao dužnost državnog poglavara, a mjesto predsjednika vichyjevske vlade preuzele su druge osobe (Pierre Laval, admiral François Darlan). No, umjesto da se djelatnost vichyjevske vlade svede na minimum potreban za upravljanje Francuskom dok traje primirje s Trećim Reichom, vichyjevska vlada je stalno pokušavala sklopiti trajni mirovni ugovor s Trećim Reichom i tako osigurati povoljan položaj u poslijeratnoj Europi. Tijekom druge polovice 1940. činilo se da će rat ubrzo završiti njemačkom pobjedom i tada je bilo vrlo malo Francuza koji su željeli nastaviti pružati otpor Nijemcima. Akcija generala Charlesa de Gaullea koji je namjeravao nastaviti rat protiv Nijemaca na strani Velike Britanije imala je u tom razdoblju malo pristalica. Velik dio francuskih mornara koji su se nakon primirja našli u Velikoj Britaniji odlučio se vratiti u Francusku, a lojalnost vichyjevske vlade su izrazile i skoro sve francuske prekomorske kolonije. Nakon što su Britanci napali francusku flotu u Mers El Kebiru (Alžir), kako bi spriječili da ona dođe pod kontrolu Nijemaca, i nakon de Gaullovih pokušaja da uz pomoć Engleza preuzme pojedine francuske kolonije, većini Francuza Britanci su se činila kao puno veći neprijatelji od Nijemaca. Njemačka pobjeda osigurala bi francuske kolonije, koje bi se možda čak i proširile na račun engleskih posjeda, a time bi se kompenzirali francuski gubitci Alzasa i Lotaringije koji su ušli u sastav Trećeg Reicha. Osim ne pretjerano popularog de Gaullea, pokret otpora u Francuskoj tada i nije postojao. Nakon brzog poraza Jugoslavije u travnju 1941. mnogim Francuzima se činila da ništa ne može spriječiti konačnu pobjedu Trećeg Reicha. Tek nakon njemačkog napada na Sovjetski Savez komunisti su napustili politiku "ni Petaine ni de Gaulle" i započeli napade na Nijemce. Prvi njemački vojnik u Francuskoj ubijen je tek u kolovozu 1941.

No, Hitler nikada nije bio zainteresiran za sklapanje mira s Francuskom. On je prije svega htio da se francusko gospodarstvo, sirovine i stanovništvo što više iskoriste za njemačke ratne napore. Francuzima je također trebalo dozvoliti da sami od Engleza brane svoje kolonije. No, Hitler je smatrao da Francuska kao poražena strana mora biti kažnjena i kao takva ona ne može postati ravnopravni partner Trećeg Reicha. Nakon što su krajem 1942. saveznici zauzeli francuske kolonije u Sjevernoj Africi, Nijemci su okupirali i do tada neokupirani dio Francuske, a Francuzi su u Toulonu potopili svoju flotu kako ova ne bi pala u ruke Nijemcima. Nijemci su naredili da se raspusti francuska vojska koja je nakon uspostave primirja 1940. i dalje djelovala u neokupiranom dijelu zemlje. Tako je vlada u Vichyju izgubila dotadašnju samostalnost, koja je ionako bila ograničena od strane Nijemaca, a njezina uloga u općem tijeku rata je postala

uglavnom nevažna budući da više uglavnom nije kontrolirala francuske kolonije niti je raspolagala ratnom flotom.

Vodeću snagu u vichyjevskoj vladi nisu činili političari i stranke koje su svoj uzor nalazile u talijanskom fašizmu ili njemačkom nacionalsocijalizmu. Takve stranke i političari nisu imale većeg političkog utjecaja i tijekom rata uglavnom su boravili u Parizu gdje ih je financijski pomagalo njemačko veleposlanstvo. Djelatnost ovih političara uglavnom se svodila na pisanje članaka u raznim novinama, a pronacistički političar Jacques Doriot je organizirao i francuske dobrovoljce za borbu protiv boljševizma koji su se u sklopu njemačke vojske borili u Sovjetskom Savezu. Glavni element u provođenju "Nacionalne revolucije" bili su predratni tradicionalisti (konzervativci) i pripadnici državne uprave i drugih državnih službi. Oni su u međuratnom razdoblju često bili taoci političkih spletki koje su onemogućavale donošenje zakona i promjene u upravi. Za vrijeme Vichyja državni službenici i tehnokrati više nisu bili podređeni katko-ročnim interesima parlamentarne politike, dobivši na taj način slobodne ruke za stručno upravljanje državnim službama. Petaine i drugi vichyjevske političari nisu osnovali jednu novu političku stranku koja bi provela ideje "Nacionalne revolucije". Umjesto toga u duhovnoj obnovi koju je trebala ostvariti "Nacionalna revolucija" bitnu ulogu imala je katolička crkva i različite udruge ratnih veterana iz Prvog svjetskog rata. Bitna uloga dana je i odgoju mladeži, budući da se smatralo da su ljevičarski nastavnici u međuratnom razdoblju iskvarili francusku mladež. Iako je s vremenom vichyjevska vlada bila sve manje popularna, maršal Petaine, junak iz Prvog svjetskog rata, smatran je mudrim vođom i zaštitnikom francuskog naroda, pa je sve do kraja uživao znatnu popularnost kod širokih slojeva francuskog stanovništva. Vichyjevska vlada je namjeravala preustrojiti Francusku u korporativno društvo, čime bi se stvorila skladna zajednica nepodijeljena klasnim antagonizmima. U stvarnosti, prava radnika su znatno ograničena a vodstvo nad gospodarstvom zadobili su tehnokratski stručnjaci. Pojedini gospodarstvenici zalagali su se za stvaranje jedinstvenog i moćnog europskog gospodarskog sustava koji bi se u budućnosti mogao suprotstaviti Sjedinjenim Američkim Državama, npr. stvaranje jedinstvene njemačko-talijansko-francuske industrije automobila. Ovakve ideje će ostati aktualne i dijelom će biti i ostvarene nakon rata. Osim toga, Petaine se zalagao i za obnovu nekadašnje "neiskvarene Francuske" skladnih seljačkih i obrtničkih obitelji, nasuprot urbanizirane Francuske za koju se smatralo da je u međuratnom razdoblju iskvarila francusko društvo.

Iako je krajem rata vichyjevska vlada bila sve manje popularna, većina Francuza je i dalje sa strahom razmišljala o savezničkom iskrcavanju u Francusku. Iako su željeli oslobođenje od Nijemaca, Francuzi nisu željeli da njihova zemlja postane dugotrajno poprište rata između saveznika i Nijemaca, čime bi pretrpila još teže gubitke i štete nego za vrijeme Prvog svjetskog rata. Kada je do iskrcavanja ipak došlo i kada je slom kolaboracije s Nijemcima postao očit, Petaine je pokušao barem osigurati normalno djelovanje državne uprave u prijelaznom razdoblju. Mnogim osobama u vichyjevskoj upravi najvažnije je bilo očuvati porijeklo i ne dozvoliti da rat dovede do revolucionarnih društvenih promjena.

Činjenica je da vichyjevska Francuska nije spriječila Nijemce da u Francuskoj ostvare svoje ciljeve. Veliki broj Francuza poslan je na rad u Treći Reich, francuska privreda je iskorištena za njemačke potrebe, a uvjeti života francuskog stanovništva bili su vrlo teški, budući da su prehrambeni proizvodi odlazili u Treći

Reich. Iako je znatan broj francuskih Židova preživio njemačku okupaciju, Paxton naglašava da su mnoge protužidovske mjere potaknute upravo od vichyjevskih vlasti, koja nisu željele fizički istrijebiti Židove, ali su ih raznim mjerama željeli isključiti i izolirati od ostatka francuskog društva, a posebno su loše prošle židovske izbjeglice koje su se prije ili početkom Drugog svjetskog rata sklonili u Francusku. Mjere kojima su Židovi izdvojeni i označeni pomogle su Nijemcima da nakon ulaska u neokupirani dio Francuske te Židove brže pohvataju i pošalju u logore smrti. Brojni Francuzi su preuzeli imovinu i tvrtke koje su bile u vlasništvu Židova.

Krajem rata nove francuske vlasti su provele sudske procese protiv visokih dužnosnika Vichyja. Petaine, koji je tada već bio vrlo star i senilan, umro je u zatvoru, dok je Pierre Laval strijeljan. Na kazne smrti i zatvora osuđeni su i drugi vichyjevski dužnosnici. Nastradali su vođe fašističkih (nacističkih) francuskih partija i javne osobe koje su se posebno istakle u "Nacionalnoj revoluciji". S druge strane, većina državnih službenika (različitih gospodarskih i financijskih stručnjaka, sudaca i diplomata) i gospodarstvenika koji su sudjelovali u vichyjevskoj upravi nije bila kažnjena i oni su nastavili raditi na svojim poslovima, a nastavile su se primjenjivati i brojne njihove ideje (npr. o državnom upravljanju privredom) koje su začete za vrijeme Vichyja.

U svakom slučaju ova knjiga je izuzetno zanimljiva jer daje uvid u politički i društveni razvoj jedne zemlje i njezin položaj u sklopu Hitlerovog "novog europskog poretka". To nam otvara i mogućnost komparativnog istraživanja Nezavisne Države Hrvatske i njezine usporedbe s drugim zemljama za vrijeme Drugog svjetskog rata. Ovo djelo američkog povjesničara Paxtona, trenutno profesora povijesti na Sveučilištu Columbia u Americi, već je postalo klasikom i zauzima bitno mjesto u historiografiji razdoblja kojim se bavi. Osim ovoga, Paxton je napisao i nekoliko drugih knjiga, u kojima se također bavi francuskom poviješću u Drugom svjetskom ratu i europskom poviješću 20. stoljeća.

NIKICA BARIĆ

Mark MAZOWER, *Inside Hitler's Greece, The Experience of Occupation, 1941-1944*, Yale University Press, New Haven, London 1993., xxv+437. str.

Ova knjiga daje cjeloviti prikaz svih političkih i vojnih čimbenika koji su djelovali u Grčkoj za vrijeme Drugog svjetskog rata, kada je ta zemlja bila okupirana od Nijemaca i Talijana. Iako su se brojni povjesničari bavili grčkom poviješću tog razdoblja, naglasak je često puta bio na glavnim političkim događajima, odnosno interpretaciji ratnih događaja kroz prizmu građanskog rata koji je u Grčkoj izbio nakon završetka Drugog svjetskog rata. Za razliku od toga, ova knjiga pokušava prikazati svakodnevni i često vrlo težak život običnog, malog čovjeka u tom razdoblju.

Knjiga je podijeljena na četiri dijela. U prvom dijelu (*The Chaos of the New Order: 1941-1943*, 9.-82.) opisani su događaji u Grčkoj prije početka rata, oku-